

علی پورعلی رضا توکله
کارشناس ارشد برنامه‌ریزی درسی

دیدگاه رفتاری

در این دیدگاه، تقویت‌کننده‌ها نقش بسیار مهمی در جریان یادگیری دانش‌آموزان ایفا می‌کنند. بر این اساس، معلم باید برنامه‌دستی را به شکل مناسبی طراحی کند و به گونه‌ای درباره شرایط استفاده از تقویت‌کننده‌ها تصمیم بگیرد که در نهایت به یادگیری دانش‌آموزان منجر شود. اسکینر، یکی از شاخص‌ترین نظریه‌پردازان این دیدگاه معتقد است که تقویت‌کننده‌های طبیعی، برای تغییر در رفتار، بسیار کند عمل می‌کنند. معلم باید با دستکاری

محیط آموزشی، شرایط و زمینه لازم، به منظور تغییر در رفتار دانش‌آموز را مشخص کند.

یکی از فنون و روش‌هایی که اسکینر در این مورد به معلمان توصیه می‌کند، استفاده از آموزش برنامه‌ای در یادگیری دانش‌آموزان است. در دیدگاه رفتاری، مهم‌ترین نگرانی معلم آن است که به رفتار دانش‌آموزان شکل و جهت ببخشد. بنابراین، محیط و شرایط یادگیری باید طوری مهیا شود که دانش‌آموزان با محرک‌های جدید و مناسب مواجه شوند تا بتوانند به رفتارهای معین و مشخصی که مورد نظر اهداف آموزشی است، دست یابند.

اشاره

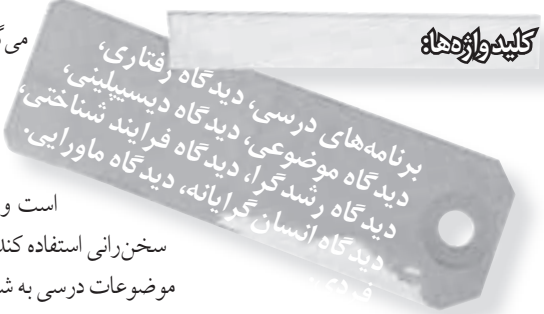
معلمی که بخواهد در تدریس موفق باشد، باید به افکار روشنی درباره برنامه‌دستی دست یابد و از نقش آموزشی و تربیتی خود آگاه باشد. بنابراین، اولین گام در طی این مسیر آن است که با دیدگاه‌های برنامه‌دستی به طور کامل آشنا شود. زیرا از این طریق می‌تواند از اصول، روش‌ها و قواعدی که در برنامه‌دستی وجود دارد، برای آموزش و یادگیری بهتر دانش‌آموزان استفاده کند.

معلمی که در تدریس خود، از برنامه‌دستی معینی پیروی نمی‌کند، در کلاس درس رفتاری مبهم و نامشخص دارد، در آموزش او هیچ‌گونه هدف، طرح و نقشه‌ای دیده نمی‌شود و روش تدریس او نیز از ترتیب، نظم و روال مناسبی برخوردار نیست. از این رو، کاری جز تعیین تکالیف نامناسب و بدون هدف انجام نمی‌دهد که نتیجه‌اش آشفستگی کلاس و ناکامی دانش‌آموزان خواهد بود.

در فرایند یاددهی - یادگیری، هیچ نظریه آموزشی و برنامه‌دستی را نمی‌توان به طور قاطع پذیرفت و آن را تنها وسیله پاسخ‌گویی به تمام مسائل آموزش و پرورش دانش‌آموزان دانست. اما هر معلمی می‌تواند با توجه به شرایط محیطی و وضعیت خاص خود و شاگردانش، از روش معینی برای تدریس و حل مشکلات موجود استفاده کند. این روش ممکن است با یکی از نظریه‌های برنامه‌دستی، یا ترکیبی از آن‌ها هماهنگ باشد.

مقاله حاضر ضمن معرفی دیدگاه‌های برنامه‌دستی، نقش آموزشی و تربیتی معلم را در چند دیدگاه به طور خلاصه بررسی کرده است.

کلیشه‌ها

دیدگاه موضوعی

برنامه‌های درسی که به صورت موضوعی سازمان‌دهی شده‌اند، ویژگی‌های مشترکی دارند؛ در این برنامه‌ها:

۱. سازمان‌دهی براساس کیفیت رشد و توسعه دانش در حوزه‌های گوناگون انجام

می‌گیرد.
۲. روش آموزش موضوعات درسی به صورت مستقیم است و معلم باید از روش سخن‌رانی استفاده کند، زیرا در این روش، موضوعات درسی به شکل منطقی، یعنی از ساده به پیچیده ارائه می‌شوند.

۳. برخی از موضوعات اختیاری و برخی دیگر اجباری هستند. تکیه و تأکید بر مواد درسی اجباری بدین معنی نیست که همه شاگردان باید تجارب یادگیری یکسانی را پشت سر بگذارند، زیرا معلم می‌تواند براساس تشخیص خود، فقط بخشی

درسی و نقش معلم

**در فرایند یاددهی -
یادگیری هیچ نظریه
آموزشی را نمی توان به
طور قاطع پذیرفت و
تنها وسیله پاسخ گویی
به تمام مسایل آموزشی
دانست**

دانش آموزان یاد دهد، بر آن نظارت کند و پشتیبان و راهنمای آن‌ها باشد.

دیدگاه اجتماعی

در چارچوب این دیدگاه، رویکردهای فرعی متعددی قرار دارند که هر کدام نقش‌های جداگانه‌ای برای مدرسه و معلم قائل هستند. سه مورد از این رویکردها عبارت‌اند از:

الف) **انتقال فرهنگی:** در این رویکرد دانش آموزان باید خود را با آرمان‌ها و انتظارات جامعه وفق دهند تا بتوانند کارکرد لازم را در جامعه داشته باشند. معلم در فرایند یاددهی - یادگیری، نقش اصلی را برعهده دارد و به عنوان

امکانات و شرایطی را فراهم آورد، تا آن‌ها اندیشه‌ها، مفاهیم و تفکرات را کشف کنند. به نظر او معلم باید بین روش تدریس مستقیم و روش اکتشافی، یعنی روشی که دانش آموز به تنهایی می‌تواند همه اصول یک رشته را کشف کند، نوعی تعادل ایجاد کند. در این دیدگاه، معلم وظیفه دارد منابع آموزشی را مهیا سازد، از فرایند اکتشاف حمایت کند، در یک رشته درسی متخصص باشد، زمینه فرایند پژوهش را فراهم آورد و پیوسته به عنوان الگو، برای دانش آموزان مطرح باشد. از این دیدگاه، حاکمیت معلم بر کلاس درس مطرح نیست، بلکه او وظیفه دارد روند اکتشاف و پژوهش را به

از محتوای مواد درسی را برای تدریس انتخاب کند و حتی می‌تواند بخش اصلی از درس اجباری را با روش‌های متفاوتی درس بدهد. «از نظر دیدگاه موضوعی» معلم مرجع اصلی است و فعالیت‌های یادگیری را هدایت می‌کند. بخصوص در دوره متوسطه از معلمان انتظار می‌رود که دست کم در یک ماده درسی خاص، دانش فراگیر داشته باشند» [میلر، ۱۳۷۹: ۷۵].

دیدگاه اکتشافی

برونر یکی از طرفداران این دیدگاه، عقیده دارد که معلم نباید مسائل و موضوعات اساسی را به صورت مستقیم به شاگردان ارائه کند، بلکه باید

مرجع مطرح است. او وظیفه دارد که تمامی ارزش‌ها، دانش و انتظارات موجود در نقش‌های اجتماعی را پیش روی دانش‌آموزان بنهد و وسیله انتقال آن‌ها را فراهم کند. شخصیت معلم باید به گونه‌ای باشد که جامعه در آینده از دانش‌آموزان انتظار دارد.

ب) شهروندی دموکراتیک: در این رویکرد دانش‌آموز باید استعداد عقلی خود را در برخورد با مسائل اجتماعی به کار گیرد. معلم پیش از هر چیز باید جو عاطفی مناسبی در کلاس ایجاد کند تا دانش‌آموزان با اشتیاق در فرایند یادگیری شرکت کنند و همکاری مناسب را داشته باشند. در مرحله بعد، معلم باید با استفاده از پرسش‌های مناسب، جایگاه و اهداف دانش‌آموزان را به طور دقیق بررسی و طرح درس خود را بر آن مبنا تدوین و اجرا کند. مهارت معلم در درک و فهم سیاست‌های اجتماعی و مسائل مربوط به آن‌ها در تدریس بسیار مهم است. او باید از تجارب و توانایی

لازم در تجزیه و تحلیل مسائل اجتماعی برخوردار باشد.

ج) تغییر اجتماعی: در این رویکرد، یادگیرنده در تغییرات اجتماعی، حضور و مشارکت فعال دارد و در واقع به عنوان عامل تغییرات اجتماعی محسوب می‌شود. معلم در کار برنامه‌ریزی به منزله راهنما عمل می‌کند، جهت یادگیری را نشان می‌دهد و در دست‌یابی به منابع درسی حامی دانش‌آموزان است. معلم باید پیوسته از آمادگی کامل برای حضور و اقدام به موقع در مسائل اجتماعی برخوردار باشد و ارتباط لازم و مناسب را بین مدرسه و جامعه فراهم کند.

دیدگاه‌فراشناختی

این دیدگاه به مطالعه نحوه تفکر دانش‌آموز می‌پردازد و بر این اساس، برنامه‌هایی را تدوین می‌کند که حالت‌های متفاوت تفکر و استدلال او را بررسی و تجزیه و تحلیل می‌کنند و معتقد است، چنین برنامه‌هایی باید مورد توجه نظام آموزشی قرار گیرند. طبق دیدگاه فرایند شناختی، یادگیرنده اطلاعات کسب‌شده را به صورت فعال بررسی می‌کند و تغییر و تحول لازم را در آن‌ها ایجاد می‌سازد تا بتواند به معنی و مفهوم آن‌ها دست یابد. در این دیدگاه، معلم باید بر تفکر و اندیشه‌های یادگیرندگان نظارت دقیق داشته باشد و بکوشد به صورت انفرادی و یا به شکل گروه‌های محدود، به آموزش بپردازد. به طور کلی، معلم باید تسهیل‌کننده جریان یادگیری باشد، امور آموزشی را به دقت بررسی کند و در فرایند تدریس، با استفاده از پرسش‌های متعدد و تشویق دانش‌آموزان، تفکر و اندیشه‌های آن‌ها را گسترش دهد.

دیدگاه انسان‌گرایانه

برنامه‌های انسان‌گرایانه سعی دارند که برنامه درسی را با معنا و مفهوم شخصی مرتبط سازند. از این دیدگاه، دانش‌آموزان عناصری توانا و قابل اعتماد هستند که اگر شرایط لازم و مناسب برای یادگیری‌شان فراهم باشد، می‌توانند استعدادها و قابلیت‌های خود را به طور کامل پرورش دهند. در دیدگاه انسان‌گرایانه، معلم نقشی بسیار مهم و اساسی دارد، باید در کلاس، جو عاطفی مناسب و قابل اطمینانی به وجود آورد تا دانش‌آموزان احساس امنیت داشته باشند و عواطف، احساسات، هیجانات و نگرش‌های خود را به راحتی بیان

کنند. هم‌چنین، معلم باید به تحقیق و جست‌وجو، الگوی ارتباطی مناسبی را شناسایی و آن‌را به دانش‌آموزان ارائه کند تا آن‌ها از تحولات، تفکرات و اندیشه‌های جدید استقبال کنند.

علاوه بر این، معلم باید پیوسته در حال یادگیری و کسب دانش باشد، تا بتواند دانش‌آموزان را به خوبی هدایت کند. تدریس معلم نیز باید با تحولات و پیشرفت‌های علوم هماهنگ باشد.

دیدگاه میان‌فردی

برخی از صاحب‌نظران این دیدگاه اعتقاد دارند که هر نیم‌کره مغز انسان دارای کارکردهای غالب است، اما هر کدام ظرفیت معینی برای کارکردهای گوناگون دارد. از این رو برنامه‌های آموزشی دیدگاه میان‌فردی باید به گونه‌ای طراحی شوند که تلفیق و تعادل بین کارکردهای نیم‌کره راست (تفکر شهودی) و نیم‌کره چپ (تفکر تحلیلی) را تسهیل کنند. در دیدگاه میان‌فردی، جریان یادگیری بیشتر به صورت کلی مطرح است. یادگیرنده به فردی اطلاق می‌شود که نیازهای متفاوتی دارد و این نیازها به هم مرتبط هستند. بنابراین، هریک از نیازهای یادگیرندگان، جزئی از کل قلمداد می‌شود که باید برای حل و برطرف کردن آن‌ها، برنامه‌های آموزشی مناسب تهیه و تدوین شوند.

در این دیدگاه، «معلم‌ان باید ظرفیت‌های درونی خود را تقویت کنند تا بدین ترتیب، دانش‌آموزان نسبت به ابعاد میان‌فردی، گرایش و پذیرش بیشتری داشته باشند. بنابراین، معلم از فونونی مانند تجسم یا برخی از فنون تمرکزیابی استفاده می‌کند. هم‌چنین باید بکوشد تا محیط کلاس سرشار از محبت و همدلی شود» [میلر، ۱۳۷۹: ۲۵۸].

منابع

۱. پارسا، محمد (۱۳۷۴). روان‌شناسی یادگیری بر نظریه‌ها. سخن، تهران.
۲. میلر، جی، پی (۱۳۷۹). نظریه‌های برنامه درسی. ترجمه محمود مهرمحمدی. سمت، تهران.
۳. پورعلیرضا نونکله، علی (۱۳۸۸). معلم و آموزش و پرورش انسان‌گرایانه. مجله رشد تکنولوژی آموزشی. شماره ۲۰۵، پی‌دربی ۲۰۵.

